

ارزیابی فضاهای گمشده و ارائه راهکارهایی برای شکل‌گیری فضاهای خلاق (نمونه موردی: میدان عالی قاپو اردبیل)*

رسول درسخوان***، پویا حاجی‌ستاری***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۳/۲۱

چکیده

فضای جمعی شهری از مهم‌ترین عناصر ساخت فضایی شهر و بستر شکل‌گیری فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی بوده و همیشه با قلب تاریخ شهر تپیده و سرگذشت آن را روایت کرده است. اقدام‌ها و برنامه‌های شهرسازی گذشته، بدون هیچ توجهی زمینه‌های نابودی این ارزش‌ها را فراهم آورده‌اند که اقدامات باعث شده است تا میدان، معنا و مفهوم اصلی خود را از دست بدده و نقش آن کمرنگ‌تر شود. مخصوصاً میدان‌های که در زمان‌های گذشته به محلی برای تجمع مردم بوده است (هویت شهرها) که با روی کار آمدن مدرنیته و به تبع آن ماشینیسم که بر تضعیف بنیادهای زیست اجتماعی دامن می‌زند، حضور پیاده در فضای شهری را، کمرنگ و زمینه حضور سواره را قوت بخشیده است. از این‌رو، عدمه گرهای شهری در قالب فلکه‌ها به وجود آمده و میدان‌ها قربانی این تحول شده‌اند.

این مقاله با رویکرد توصیفی-تحلیلی بر بنیان، تعریف میدان و مفاهیم میدان با تأکید بر الگوهای ایرانی، شناخت ماهیت میدان، ضرورت کشف و بازناسی فضاهای گمشده، عوامل مؤثر بر دگرگونی میدان در وضع حاضر و توقعات موردی از میدان بیان شده است. هدف اصلی، استفاده از مبانی بهمنظور بهتر کردن و مناسب کردن فضای میدان عالی قاپو است.

جمع‌آوری اطلاعات بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای (اسنادی)، مشاهدات میدانی و تکمیل پرسشنامه با حجم نمونه‌ای ۵۰ نفر و به شیوه تصادفی تدوین شده و سپس به‌منظور تحلیل متغیرهای موردمطالعه از جدول SWOT برای نتیجه‌گیری در مورد وضع کنونی و گذشته میدان عالی قاپو اردبیل استفاده شده است. در ادامه با استفاده از طیف لیکرت پرسشنامه را ارزش‌گذاری کرده و ضریب نهایی به دست آورده‌یم. بر طبق نتیجه به‌دست‌آمده، راهبردهای میدان عالی قاپو به راهبردهای تهاجمی نزدیک است و مسئولین باید سعی کنند از نقاط قوت و فرصت نهایت استفاده را برد و نقاط ضعف را بپوشانند و به سمت این راهبردها گام بردارند تا به فضایی خلاق و پایدار برسیم.

واژگان کلیدی

میدان، فضای شهری، زندگی جمعی، هویت شهری، میدان عالی قاپو اردبیل

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی با عنوان «بررسی فضاهای شهری دیروز، فضاهای گمشده امروز و ارائه پیشنهاد برای شکل‌گیری فضاهای خلاق از منظر برنامه‌ریزی نمونه موردی میدان عالی قاپو اردبیل» است که به راهنمایی دکتر رسول درسخوان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز انجام‌یافته است.

Email: Darskhan.s@gmail.com

Email: Hs_pouya@yahoo.com

** استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز

*** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز

مقدمه

فرآیند توسعه شهری، تحت تأثیر دگرگونی‌های دوران نوگرایی، به ساختمندان اشیای منزوی درون یک منظر طبیعی می‌نگرد، نه همچون بخشی از بافتی بزرگ‌تر شامل خیابان‌ها، میدان‌ها و فضاهای زنده. تصمیم‌گیری‌ها درباره الگوهای رشد به صورت دو بعدی و بدون در نظر گرفتن ارتباط سه بعدی میان فضاهای بناها و بدون فهم واقعی رفتار انسان‌ها گرفته می‌شود. به این شیوه به سختی فضاهای شهری به عنوان حجمی بیرونی در نظر گرفته می‌شوند که دارای ویژگی‌هایی چون شکل و مقیاس و ارتباط با دیگر فضاهای باشد. از این روان چه که در بیشتر بسترهای محیطی امروز ظاهر می‌شود، بیشتر فضاهای شهری بی‌شکل و ضد فضا هستند (پاکزاد، ۱۳۸۵).

میدان عرصه نمایشی است برای زندگی یک شهر، از حرکت، کوشش و تلاش برای زندگی و سرزنشگی شهروندانش خبر می‌دهد. میدان با طرح و ترکیبیش به شهر هویت می‌بخشد و از هویت ساکنان آن خبر می‌دهد. قدرت، خلاقیت، هنر و کمال دوستی مردم در آن است. از عشق به زندگی و عشق به آرمان‌های جمعی حکایت می‌کند. میدان به همان اندازه که دارای تقاضاهای عملکردی مشخص است، دارای بعد هنری نیز هست. ارتباطی که بین فضاهای باز میدان، ساختمندان ای محصور کننده وجود دارد، یک فضای محرک را خلق می‌کند که قابل مقایسه با هنر نوع کار هنری می‌باشد. این عملکرد به هیچ وجه بستگی به اندازه با مقیاس میدان ندارد. میدان‌چهای در یک روستا یا شهر کوچک و میدان مرکزی در یک شهر بزرگ، همه در خود یک هدف مشترک دارند. آن‌ها یک محل تجمع برای مردم را به وجود می‌آورند که روابط متقابل انسانی در آن برقرار گردد و آن‌ها را از بافت حرکتی پویا که خیابان دارد، آزاد می‌کند.

مروی بر تاریخ شهر کافی است؛ در شرق و غرب، در قدیم و جدید، میدان به عنوان یک عنصر دیرپای شهری، در ابعاد و اشکال مختلف، وجود داشته و صحنه و عرصه تاریخ جوامع اسکان‌بافتی بوده است؛ اما این مقاله بر آن نیست تا به ظرایف و پیچیدگی‌های تاریخی و اجتماعی که میدان و سیر تکامل آن را در برگرفته بپردازد؛ بلکه بررسی دوباره و ارزیابانه، از دیدگاه حرفه‌ای و طراحی شهری به این عنصر نیرومند شهری است تا ببیند در این زمانه، ما و شهرهای ما کجایم، بر میدان‌ها که داشتیم چه می‌گذرد، بر این آینه‌های زندگی و هویت شهری در مسیر پرستاب توسعه و گسترش مناطق و محلات نوین شهری چه بلاهایی آورده‌ایم.

بیان مسئله

میدان به عنوان عرصه‌ای برای غلبه سکون بر حرکت در شهر، توان تمرکز بخشی به بافت، نمودار کردن کلیت بافت، ارتباط عناصر پیرامون، تقویت صفت خوانایی، ایجاد گرانش و نیز معنادار کردن حضور جمع را دارد و صورت و نمودی از بافت شهری است؛ لذا حذف این گونه، منجر به آسیب‌هایی می‌شود که به اختصار عبارت‌اند از: انتقال بی‌کیفیت رخدادها به دیگرگونه‌ها و ایجاد تنفس در نقش دیگرگونه‌های فضایی عمومی شهر صحنه نمایش زندگی روزمره مردم است و در تقابل با فضای زندگی خصوصی تعریف می‌شود.

باید توجه داشت که فضای شهری با فضای باز در شهر تفاوت دارد. فضای شهری دارای عملکرد و فعالیت ویژه است، حال آنکه فضای باز شهری صورتی طبیعی دارد، چنانکه پارک یا فضای سبز تحرک و فعالیت فضای شهری را ندارد (تولسی، ۱۳۸۹: ۳۱).

ایده عملی برای برنامه‌ریزی و احداث میدان‌ها که به خواسته‌های حرفه‌ای در زمینه‌های مختلف واکنش نشان می‌دهد، به طور معمول طی مدت‌زمانی طولانی به وجود می‌آید. کارهای مربوط به رشتة‌های حرفه‌ای در سیاست‌مداران و شهروندان را در مناظره‌ای متقابل به هم مربوط ساخته است. میدان آنجاست و اغلب یک دهه فراموش شده است. شرط برخورد با فضای عمومی وجود برنامه‌ای برای میدان و تبدیل آن به اهداف و مطالبات در مورد تغوه استفاده از میدان است. میدان آنجاست. ایجاد و استفاده از فضای میدان و هدایت لبه‌های میدان است. جزئیات باید مطابق واقعیت بوده و آزادی عمل برای فعالیت‌های خواسته شده وجود داشته باشد. مبانی عملکردی هر فضای شهری باکیفیت طراحی، محرکی برای استفاده از آن و انگیزه‌ای برای ایفا گران نقش است (قریب، ۱۳۸۸: ۷۲).

فضای شهری اساساً جزئی جدایپذیر از ساختار فضایی شهر در ادوار مختلف تاریخ شهر است و از این‌روی، همچون ساخت کلی شهر، تابع شهر، تابع شرایط اجتماعی و اقتصادی متغیر بوده و در هر فرهنگی به صورت‌های گوناگون، چون میدان و خیابان یا تکیه و حسینیه و بازار و گذر و حیاط مسجد، جلوه نموده است. دو عنصر اساسی فضای شهری عبارت‌اند از میدان و خیابان (درسخوان، ۱۳۹۲).

پیشینه پژوهش

نقی‌زاده (۱۳۸۵) در پژوهش خود "تأملی دروند دگرگونی میدان"، عنوان نموده که میدان‌های شهرهای ایرانی که درگذشته واحد و پیزگی‌ها و هویت خاص خود را در زمینه‌های مختلف کالبدی و عملکردی بوده‌اند، به دنبال ورود روش‌های برنامه‌ریزی و طراحی بیگانه در بی‌استحاله عملکردهای قدیمی یا گسترش عملکردهای جدید و با بی‌توجهی کامل به مباحث زیباشناسی و ترجیحات فرهنگی وحی‌ات انسانی و ارزش‌های فرهنگ ایرانی دچار تحولات و دگرگونی شده‌اند.

ابراهیمی (۱۳۸۸) در "میدان؛ فضاهای تعریف‌نشده شهرهای ایرانی" به چگونگی شکل‌گیری، عملکرد و سرنوشت میدان ایرانی پرداخته و به دلایل از هم‌گسیختگی فضایی موجود در کالبد و عملکردش و نیز هرج‌ومرج جاری در تجسم هویت این عنصر شهری در عرصه طراحی و شکل‌بخشی پرداخته است.

امیرخانی، آرین و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهش خود تحت عنوان "تأملی بر چگونگی میدان‌های شهری به بررسی تاریخی میدان در اروپا و ایران باستان و بعد از شروع انقلاب صنعتی پرداخته است و همچنین میدان در دوره‌های بعدی را نیز تحلیل نموده است و اصول ساماندهی فضای شهری در شهرهای ایران را در پیوستگی فضایی، هم پیوندی عناصر شهری، محصور کردن فضا، فضاهای متباین، قلمرو ترکیب یا کمپوزیسیون می‌داند.

دانش و طبی (۱۳۹۰) در پژوهش خود "کیفیت حضور در میادین شهری با تأکید بر نمونه‌های سنتی ایران"، به این اشاره کرده است که در شهرهای ایران، یک فضای شهری مانند میدان، دریک کل بزرگ‌تر و منسجم به نام شهر معنا پیدا می‌کند این جز هیچ وقت انسجام و پیوستگی را مخدوش نمی‌کند (اصل پیوستگی فضایی). خصلت دیگر فضاهای شهری در ایران، اتصال و پیوستگی کالبدی این فضاهای با یکدیگراست (اصل هم پیوندی عناصر شهری) و اصل دیگر در فضاهای شهری را محوریت عنوان کرده که در میادین به عنوان مهم‌ترین موضوع در شکل‌دهی به میدان بیان کرده است.

نقی‌زاده، محمد و همکاران در مقاله "فرآیند طراحی فضای شهری بر مبنای اصول زیبایی‌شناختی ایرانی - اسلامی" (نمونه موردی: میدان وحدت اسلامی تهران)، بیان نموده که فضای شهری مطلوب و زیبا نخست باید انسان را متذکر یاد خدا سازد و در مراحل بعدی نیازهای متفاوت انسان را پاسخ‌گو باشد. از دیگر ویژگی‌های فضای شهری مطلوب و زیبا این است که هر یک از اجزا و عناصر فضای شهری بر اساس ارزش‌های جامعه، فرهنگ و نیازهای مردم شکل‌گیرند و با سازگاری و هماهنگی کامل با یکدیگر ترکیب شوند و در بهترین مکان پیش‌بینی شده، بر روی استخوان‌بندی فضای شهری قرار گیرند که درنهایت کل واحد حاصل آید.

مبانی نظری

تعاریف و مفاهیم میدان با تأکید بر الگوهای ایرانی: واژه میدان به‌طور عام این‌گونه تعریف‌شده است که میدان، مرکب از می+دان (پسوند ظرفیت) محوطه‌ای معمولاً دایره‌ای شکل که چندین خیابان را به هم ارتباط می‌دهد. میدان دادن (مصدر متعدد) به معنی عامیانه، مجاز، به کسی مجال و فرصت دادن که هر کار می‌خواهد بکند.

کلمات لاتینی چون plaza-place-piazza نیز به نقطه و کانون مرکزی شهر اشاره دارد. قابل اشاره آن که شهرهای انگلیسی برخلاف سرزمین اصلی اروپا دارای میدان مرکزی مشخص نبودند. اگرچه همه آن‌ها حداقل یک خیابان اصلی داشتند. واژه انگلیسی street ریشه در کلمه لاتین platz و place و piazza که به نقطه و کانون مرکزی شهر اشاره دارد، وجود ندارد. فضاهایی که در قرن هجدهم در قالب گونه میدان و بازار وجود داشتند، نیز آن معنا را به‌طور دقیق تداعی نمی‌کنند (46: 1992). میدان حاصل و برآیند سه عنصر اصلی کناره و میانه و فعالیتی است که مجموعه آن‌ها هویت میدان را تعریق می‌کند.

فضاهای باز وسیعی که دارای محدوده‌ای محصور یا کمایش معین هستند و در کنار راهی یا در محل تقاطع آن‌ها قرار دارند و دارای کارکردهای ارتباطی، اجتماعی و ... یا ترکیبی از دو یا چند کاربرد مزبور بودند را میدان گویند (سلطان‌زاده، ۱۳۸۹: ۸۲).

فضایی که نقش جمع‌کردن خانه‌ها، عناصر شهری و محله‌ای را داشته باشند میدان می‌نامند. میدان از تجمع خانه‌ها دور تادور یک فضای باز به وجود می‌آید (راپ کریر، ۱۳۸۳: ۱۶). به‌طور کلی میادین از تقاطع دو خیابان عمود بر یکدیگر حاصل می‌گردند. از اثربارترین فضاهای شهری در ذهنیت شهروندان هستند که به‌طور معمول ساکنان یک شهر، مناطق مختلف شهرشان را توسط آن از هم بازمی‌شناسند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۶).

به تعبیر راب کریم از میدان، ویژگی‌های این فضا در ساختمان‌های مذهبی نیز بروز می‌کند. این تعریف به شکل‌گیری میادین اولی در شهرها نظر دارد و با احتمال قوی، میدان را نخستین تمهید انسان برای استفاده از فضای شهری می‌داند. از نظر کریم میدان از تجمیع خانه‌ها، دورتادور فضایی باز به وجود می‌آید. این چیدمان، کنترل بسیاری را برای فضای درونی با به حداقل رساندن سطوح خارجی و آمادگی دفاعی در برابر حمله‌های بیرونی میسر می‌سازد. به گمان او میدان بهمودر، ارزشی نمادین یافت و نمونه‌ای برای ساختمان‌های مذهبی چون حیاط مساجد شد (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۴۴۶).

دیدگاهها و نظرات اندیشمندان در مورد میدان: توجه به گونه‌گره و زیرمجموعه آن (میدان) در میان فضاهای شهری، حاصل دغدغه صاحب‌نظران مباحث شهری در جهت افزایش کیفی و کمی مردم در عرصه شهر است. در نگاه پژوهشگران، حداقل پنج موضع زیر قابل‌پیگیری است:

۱. رویکرد هنری و زیباشتاختی: توجه به میادین به عنوان گونه‌ای لازم برای نیل به کیفیت مطلوب جسمی و روانی در شهر؛
۲. رویکرد تاریخی: تحلیل و بررسی فضاهای شهری و میادین در بافت‌های تاریخی و برشمردن کیفیت‌های ناشی از آن؛
۳. رویکرد گونه شناختی: بر مبنای معیارهای کالبدی، شکلی، عملکردی یا دیگر معیارها از میدان‌ها دسته‌بندی انواعی ارائه و مزومات پژوهش در این زمینه فراهم شده است.
۴. رویکردهای تحلیلی: شناخت میدان به وسیله اجزائی که منجر به ارائه معیارهایی برای طراحی و ارزیابی میادین می‌شوند.
۵. رویکرد قیاسی: شناخت وضع موجود و قیاس نمونه‌های ایرانی با نمونه‌های غیر ایرانی یا قیاس با نمونه‌ها در دوره‌های زمانی و مطالعه روند تحول فضا به عنوان مصاديق تقسیمات مذکور، این موارد قابل اشاره است: کامیلوسیته شهرساز اتریشی با رویکرد زیبا شناسانه میدان و در کنار آن خیابان را دو گونه‌ای می‌داند که هر شهری باید حداقل واحد چند نمونه مطلوب آن باشد؛ روح بشریت را زنده کند و احساسات پاک و بزرگ را در جوانان پرورش دهد. او به مباحثی چون محصوریت، ارتباط میان بناه، شکل و اندازه میدان، ترکیب میدان‌ها و تشکیل میدان‌های گروهی و موضوع حضور عناصر طبیعی در میدان می‌پردازد. همچنین به آزاد گذاشتن میانه میدان تأکید دارد (آسیابی، ۱۳۹۳: ۴۶).

در بررسی‌های پاول زوکر از میدان‌ها، رویکرد تاریخی و گونه شناسی غالب است و لذا میدان به انواع زیر تقسیم می‌شود:

- ۱- میدان محصور و بسته که برای خود فضایی کامل محسوب می‌شود.
- ۲- میدانی که فضایان به سوی عنصری مسلط جهت داده شده است.
- ۳- میدان هسته‌ای که فضایش حول مرکزی شکل گرفته است.
- ۴- میادینی که خود متشکل از چند فضا می‌باشند.

۵- میدان بی‌شکل که با فضای نامشخص به نظر می‌رسد. او اشاره می‌کند که دو یا چند نوع از این موارد ممکن است توأم‌ان در یک میدان حادث شوند.

توماس تیس اونس نیز با نگاهی گونه شناختی چهار نوع میدان را بررسی می‌کند که عبارت‌اند از: میدان‌های با جهت نامشخص، میدان‌هایی با جهت خاص، میدان با هسته متتمرکز و میدان‌های مربوط به هم.

کلیف ماتین میدان را با ویژگی‌های شکلی به میدان در انواع بسته، پیش فضا، کانونی، ترکیبی و بی‌کرانه بررسی می‌کند. در یک جمع‌بندی از نگاه پژوهشگران ایرانی نیز به میدان، می‌توان اهمیت مقیاس و عملکرد را در تبیین انواع و نیز تحلیل و بررسی آن مشهود دانست. درحالی که در نگاه پژوهشگران غیر ایرانی ریخت شناختی محوریت می‌یابد.ین مطلب یادآور ارزش‌های موجود در میدان ایرانی است که به محتوا و فعالیت درون میدان و مقیاس و عملکرد تأکید می‌کند. در مطالعات میدان ایرانی ضرورت دارد به دو جنبه اجتماعی و کالبدی توجه دارد.

شناخت ماهیت میدان: شناخت ماهیت میدان به عنوان گونه‌ای از فضاهای شهری در بافت و تفاوت ماهوی آن با دیگر گونه‌ها، نخستین گام به سوی تبیین نقش آن در یک مورد کاملاً متفق القول‌اند که فضای شهری بستری برای تعاملات اجتماعی است، حال آنکه در مورد درجه عمومی و خصوصی بودن آن و در مورد ویژگی‌های کالبدی فضای شهری می‌توان آرا و دیدگاه‌ها را دریک طیف، نظام داد. ضرورت بروز تعاملات اجتماعی در عرصه شهر از آنجاست که انسان نه تنها متمایل به در اجتماع بودن است، بلکه مستعد اثرگذاری و اثربازی از آن است. فضای شهری می‌تواند موجب تسهیل روابط اجتماعی، پالایش ساخت اجتماعی، فرایند اجتماعی شدن و عرصه اعمال موازین و هنجارهای اجتماعی و به عبارتی عرصه نمایش زندگی باشد (پارسی، ۱۳۸۱: ۴۸).

شهر به عنوان ظرف اجتماعی، کالبدی برای تدوین فعالیت‌های جمعی است. این فعالیت‌ها هرچند باشند و با هر ساختار و نظام فکری که رده‌بندی و تفکیک شوند. فعالیت‌هایی در قالب حرکت و جایه‌جایی یا در قالب سکون و مکث هستند. بیان دقیق‌تر آن که فعالیت‌ها توأم‌ان در قالبی آمیخته از حرکت و مکث وقوع می‌یابند، در برخی مکث و در برخی حرکت غلبه می‌یابند. راب کریم این مفهوم را با قائل شدن دو گونه بنیادی فضای شهری تبیین می‌کند، این دو گونه میدان و خیابان هستند و البته در مقیاس معماری نیز این معنا در قالب شکل‌های کالبدی اتفاق و راهرو قابل‌بررسی است (کریر، ۱۳۸۳: ۱۶).

حرکت و مکث (تأمل و درنگ) در معنا بخشی به فضا ایفای نقش می‌کنند و هریک برای قطبی کردن ویژگی‌های فضا به سمت معنای موردنظر با به کارگیری تمهداتی زیباشناختی فضا را معنا می‌بخشنند. به عنوان مثال، گونه‌هایی از فضای شهری که در آن‌ها حرکت معنا اهمیت می‌یابد. با مفاهیم خوانایی و روانی غنا پیدا می‌کنند و ریتم و تکرار و تشابه و تداوم، جنبه‌های اثرگذار بر کیفیت فضا هستند. در این فضاهای شکل کالبدی، مسیر گونه و خطی است. درحالی که در فضاهای سکون مفاهیم مکث و تأمل و درنگ تقویت می‌شوند و شکل کالبدی و تناسب‌های فضا به سمت عرصه تغییر می‌یابد و به لحاظ تناسب‌های فرمی و شکلی در آن‌ها گشادگی نسبت به دیگر گونه‌ها مشهود است. این وضعیت از ویژگی‌های میدین است چراکه برای میدان به عنوان فضای شهری ویژگی‌هایی از جمله گشادگی نسبت به معبّر و محل تقاطع چند معبّر و... قابل‌ذکرند.

ضرورت کشف و بازشناسی فضاهای گمشده: فضاهای گمشده در شهر، مناظر شهری بدون ساختار و رهاسده در پیرامون برج‌های بلند مرتبه یا میدان‌های شهری هستند که بدون استفاده مانده و از جریان پیاده، دورنگه داشته شده‌اند. فضاهای گمشده، قطعات پارکینگی هستند که چون حلقه‌ای، هسته شهری (مرکز شهر) را در بیشتر شهرها در برگرفته‌اند.

این فضاهای زمین‌ها و فضاهای بدون انسان پیرامون میدان‌های شهری، لبه بزرگراه‌ها، زیرگذرها و روگذرها هستند که طراحان به نگهداری و استفاده از آن‌ها کمتر توجه نشان می‌دهند. بطور کلی فضاهای گمشده محدوده‌های ناخوشایند شهری هستند که در فرایند طراحی دوباره فضاهای هیچ ارتباط مثبتی با محیط پیرامون و استفاده‌کنندگان خود برقرار نکرده‌اند. از سوی دیگر این فضاهای فرصت‌های بشماری را جهت باز توسعه‌های شهری و خلق فضا جهت بازکش سیاری از منابع پنهان در شهرها در اختیار طراحان قرار می‌دهند. پس از این تعریف راجر ترازیک ۵ عامل اصلی را از عوامل به وجود آور نده چنین فضاهایی می‌داند:

۱- افزایش روزافزون استفاده از خودروی شخصی؛

۲- جنبش معماران مدرنیست گرا و رویکرد آن‌ها به فضاهای عمومی؛

۳- منطقه‌بندی و سیاست‌های کاربری زمین در طرح‌های نوسازی شهری؛

۴- عدم کنترل نقش سازمان‌های دولتی و خصوصی در تقلیل مسئولیت در مقابل محیط شهری عمومی؛

۵- رها کردن مناطق صنعتی، نظامی و ایستگاه‌های حمل و نقل در هسته مرکزی شهرها.

بررسی عوامل مؤثر بر دگرگونی میدان در وضع حاضر: در تبیین علل تغییر میدان‌های شهری عوامل عدیدهای را می‌توان عنوان نمود که این عوامل نیز بهنوبه خود در گروه‌های قابل‌طبقه‌بندی هستند که آن‌ها را مجموعه عوامل رویه‌ای، مجموعه عوامل فرهنگی و مجموعه عوامل بنیادی می‌نامیم. عوامل رویه‌ای عواملی هستند که ناشی از عملکرد مدیریت شهری و درنتیجه ناگزیر اجرای برنامه‌ها و طراحی‌هایی هستند که بر جووه کمی متمرکز شده‌اند و نه عوامل تاریخی و فرهنگی.

مجموعه عوامل فرهنگی را نیز می‌توان تحت چهار دسته شامل تغییرات فرهنگی در نوع و شیوه برپایی آئین‌ها و مراسم، تغییرات شیوه خرید و فروش، تقلید از الگوهای بیگانه و نوع نگرش سوداگرایی را بررسی نمود.

الزمات و محدودیت‌ها درنتیجه شرایط زمانه و علاوه بر امکاناتی که پیش روی متقدیان مسائل شهری وجود دارد، ایجاد می‌گردد. جملگی عوامل فوق به عنوان عواملی مؤثر بر دگرگونی میدان‌ها، سبب می‌گرددند تا تغییرات عده‌های در کارکرد اجتماعی میدان‌ها و به عبارت بهتر، در تقلیل توان آن‌ها برای در برگرفتن، یا برپایی فعالیت‌های اجتماعی و همین‌طور تضعیف همین فرهنگی - تاریخی شهرها و همچنین تقلیل کیفیت بصری و محیطی و زیباشناختی آن‌ها، بروز نماید (قیومی، ۱۳۷۸) که در زیر به خلاصه‌ای از این ویژگی‌ها اشاره می‌گردد:

۱- میدان می‌تواند به عنوان محل قرارهای ملاقات به عنوان فضایی برای تعاملات اجتماعی ایفای نقش کند، اما به دلیل تغییرات کالبدی از جمله شلوغی و ازدحام، فقدان دسترسی به فضای میانی، فقدان فضای مکث، ایفای این نقش کاهش یافته است.

۲- ظهور انواع آلودگی‌ها در میدان موضوعی است که کیفیت محیطی و زیبایی آن را بهشت کاهش داده است. آلودگی زمین که منجر به آلودگی آب و خاک خواهد شد، آلودگی هوا به دلیل عبور و مرور بیش از حد خودروهای عبوری و آلودگی صوتی ناشی از خودروها، دستفروش‌ها و رانندگان از جمله این آلودگی‌ها هستند.

۳- وجود پایانه‌های اتوبوس‌های درون شهری و پایانه‌ها، نقش‌های اصلی اجتماعی و فرهنگی میدان را تهدید کرده است و بهنوعی نقش‌های آینین و فرهنگی حذف شده است.

۴- تغییر نقش و کاربری میدین و اطراف آن‌ها سبب شده است تا این فضای شهری دچار ازدحام گشته و نقش آن به عنوان فضای مطلوب شهری دچار ضعف شده است.

۵- فقدان منظر مطلوب و فرهنگی نیز ویژگی منفی بارز این میدان است و این میدان فاقد ارزش‌هایی چون ارزش‌های کالبدی تلفیق مطلوب عناصر طبیعی و انسان ساخته و فضای برپایی آینین‌های فرهنگی و ملی است.

۶- نقطه توجه ناظر به میانه میدان جلب و متمرکز شده است و مرکز این میدان در حلقه خودروها محصور و به عنوان عنصری مادی اختصاص یافته است.

توقعات موردنی از میدان شهری: میدین شهری به‌گونه‌ای هستند که به شهروندان احساس حضور در یک فضا را می‌دهند و بی‌کران و خلوت جلوه نمی‌کنند؛ لذا بهنوعی حد و حدود آن‌ها قابل تشخیص بوده، دارای تعین فضائی هستند. بخش اعظمی از جذابیت فضای این میدین به‌واسطه تنوع و نشاط آن می‌باشد. بهنوعی که می‌تواند شهروندان زیادی را در ساعات متفاوت در خود جای داده و زندگی اجتماعی را در خود جاری سازد. لذا سرزندگی نیز از ویژگی‌های اساسی و بارز میدین شهری است. میدین شهری برای دوام و بقا خود باید بتواند در زمان‌های متفاوت برای عملکردها و فعالیت‌های مختلف و برای جمعیت‌ها و گروه‌های متعدد کارا باشند. میدان شهری باید بتواند خود را با محتوای رویداد درون خود هماهنگ کند. از این‌پس سومین ویژگی اصلی میدین شهری که همان انعطاف است، نیز متنج می‌شود. از این‌پس هر کدام از سه ویژگی اصلی میدین شهری را به صورت جدول مورد تحلیل قرار داده‌ایم (پاکزاد، ۱۳۹۱). در جدول ۱ و ۲ به هر کدام از ویژگی اصلی میدین شهری پرداخته شده است.

جدول ۱- اهداف، راهبردها و سیاست‌های میدان شهری

هدف	راهبرد	سیاست
ایجاد دلبازی	به کارگیری عناصر طبیعی	- وجود آب (به‌نحوی که مزاحم حضور شهروند نباشد) و وسط فضا را اشغال نکند. - وجود درخت و پوشش گیاهی - نور و روشنایی؛ بهره بینه از نور آفتاب و نورپردازی عرصه فضا در شب
سوزندگی	محصوریت مناسب	- سهم آسمان در فضای شهری حفظ شود (محصوریت به حدی باشد که به راحتی آسمان قابل دیده شدن باشد). - بدنه‌ها صلب نباشند (مانند دیوار)، در مواردی که نیاز به تفکیک فضاها هست این تفکیک از نظر بصري به حداقل برسد.
ایجاد تنوع	در عملکرد	- ساماندهی کاربری‌های متنوع به لحاظ زمانی، به‌نحوی که در طول شب‌نیروز در فضای نقاط روشن و فعال داشته باشیم. - تنوع در انواع کاربری‌ها به‌نحوی که جاذب گروه‌های مختلف اجتماعی، سنی ... باشد - به کارگیری کاربری‌های غیر اداری برای اینکه بدنه‌های خاموش را به حداقل برسانیم. - ایجاد کاربری‌های خدماتی از قبیل پارکینگ، تلفن همگانی، دسترسی به وسائل نقلیه عمومی و - بارگیری کاربری‌های اوقات فراغت مثل انواع خوراکی فروشی‌ها. - تمهد فضا جهت تشویق فعالیت‌های بدون فضا مانند دستفروشی، دوره‌گردی، بساطی، معزه‌گیری. - توزیع متعادل کاربری‌ها به‌نحوی که پیوستگی بدنه‌های خاموش و غیرفعال در ساعات انتهایی شب و یا بعد ظهرها به حداقل برسد. - بدنه‌ها تا حد امکان شفاف و نفوذپذیر بوده به‌نحوی که فعالیت‌های متنوع و مختلف درون هر یک از فضاهای بدنه، پویایی و تنوع بصري به ناظر بدهد.
	در عناصر کالبدی	- شاخص نمودن عناصر کالبدی که باعث یادآوری خاطرات جمعی، حس مکان و تصویر ذهنی شهروندان است. - ایجاد تنوع در جزئیات کالبدی.

(مأخذ: پاکزاد، ۱۳۹۱) (۵۶)

جدول ۲- اهداف، راهبردها و سیاست‌های میدان شهری

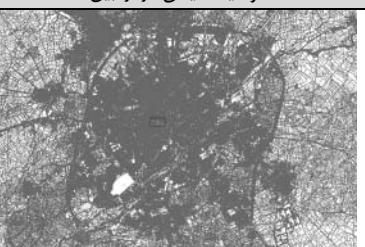
هدف	راهبرد	سیاست
تعیین فضایی	در کرانه‌ها	- از طریق بدندهای صلب: اینبه، بدنه سازی و ... - از طریق بدندهای نرم: پوشش گیاهی، توبوگرافی بستر، اختلاف سطح ریتم و توالي اثایه شهری و ...
	در اندازه فضا	- فاصله مرکز فضا از عناصر تجدیدکننده به حدی باشد که برای ناظر قابل دراک باشد و خود را درون یک فضا حس کند.
	در مرکز ثقل	- تأکید روی مرکز ثقل فضا با امتداد دادن محورهای ورودی، تأکید روی تاج بنایی مهم بدندها و رساندن محور آنها به مرکز ثقل و یا بارگیری نمادهای بسیار طریف در مرکز ثقل
	در تنسبات	- نسبت طول و عرض به نحوی باشد که فرمی متتمرکز را القا کند و نه یک فرم کشیده و یا متغیر
	سادگی	- فرم میدان بالنسبة ساده و قابل درک باشد، ادراک فرم‌های بسیار پیچیده، شکسته و مقر برای ناظر سخت است.
	در اتصالات	- ایجاد تمہیداتی برای نصب راحت و آسان سایه‌بان‌ها، علائم، تابلوها در موقع اخطراری و برداشتن آن‌ها پس از رفع نیاز به نحوی که نیازی به تخریب نباشد.
در عناصر مستقر	در مصالح	- مصالح صلب و یکپارچه نباشند.
	در رابطه با کاربری‌های بدنه	- قابلیت سربریز شدن به کناره‌های میدان را داشته باشند، بخصوص در رابطه با کاربری‌های عمومی تر و از نوع گذران اوقات فراغت.
	در رابطه با فعالیت‌های داخل فضا	- عوامل کالبدی، مثلًاً کف سازی ها و ... آرام بوده به نحوی که نوع رفتار یا فعالیت خاص را دیکته نکند و امکان خلاقیت در بهره‌وری از فضا را به شهروند در موقع مختلف بدهد.
انعکاف	پرهیز از هندسه ناب	- در فرم عمومی میدان به نحوی که الحالات و یا حذفیات بعدی، لطمه‌ای به فضا وارد نیاورد. - در کف سازی و طرح کف - در بدندها
	در ساخت	- به کارگیری روش‌های سریع و کارا در اجرا - به کارگیری مصالح بخصوص در کف به صورت عناصر جز و خرد و نه یکپارچه به نحوی که به راحتی قابل مرمت و ... باشند. - عدم به کارگیری عناصر دکوراتیو جاگیر
		(مأخذ: پاکزاد، ۱۳۹۱: ۵۷)

معرفی محدوده مطالعاتی

شهر اردبیل در موقعیت ۳۸ درجه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۲ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار مبدأ قرار گرفته است. این موقعیت از عرض جغرافیایی به علت فرونژنی توده‌های هوایی جزء مناطق خشک منطقه‌ای است که تحت تأثیر نواحی پرشمار جنب حاره قرار دارد.

شهر اردبیل یکی از کهن‌ترین شهرهای ایران به شمار می‌رود. این شهر در طول تاریخ سیاسی خود قرن‌های متمادی مرکز آذربایجان و زمانی پایتخت کشور ایران بوده است. کوه سبلان در غرب اردبیل قرار گرفته است. فاصله سبلان تا شهر حدود ۴۰ کیلومتر است. بلندترین قله این کوه زیبا حدود ۴۸۷۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. ارتفاع شهر اردبیل از سطح دریا حدود ۱۲۶۰ متر است. میدان عالی قاپو در مرکز بافت کهن و تاریخی اردبیل به عنوان فضای تاریخی و قدیمی شهر معروف بوده است که در گذشته مورد توجه مردم شهر بوده است، اما امروز معنا و هویت خود را کمنگتر می‌بیند (جدول ۳).

جدول ۳- موقعیت سایت مورد مطالعه نسبت به شهر، بافت قدیم و شبکه معابر پیرامون

موقعیت میدان در اردبیل	موقعیت میدان دریافت قدیمی اردبیل	موقعیت میدان نسبت به معابر پیرامون در وضع موجود
		

وجه تسمیه میدان عالی‌قاپو: واژه عالی‌قاپو مربوط به دوره صفویه بوده است که کپی شده و تکمیل شده آثار عثمانی می‌باشد. در لغت‌نامه عثمانی این نام (باب عالی) معنا شده که در لغت عربی باب به معنی (در) است که در زمان صفوی این واژه به زبان ترکی معنا شد که در زبان ترکی در به معنی (قاپو) است که واژه باب عالی به معنی (در بزرگ، وسیع) معنی می‌دهد. به همین خاطر به دلیل اینکه این میدان در جلوی عمارت شیخ صفی‌الدین قرار داشت از دروازه بزرگ و وسیعی برخوردار بود این نام (عالی‌قاپو) نام‌گذاری شد که بعدها وقتی دولت عثمانی به اصفهان کوچ کردند از طرح و معنای وسیع بودن میدان عالی‌قاپو استفاده کردند و طرح و شکل مربعی میدان عالی‌قاپو را طرح‌ریزی کردند. به عبارت دیگر میدان عالی‌قاپو اصفهان الهام گرفته از میدان عالی‌قاپو اردبیل است. تصویر ۱ که در ادامه عکس‌های تحول میدان در سالیان دور تا امروز ارائه شده است (امیری، ۱۳۸۴).

تصویر ۱ - عکس هوایی میدان عالی‌قاپو

فرم میدان و دسترسی‌ها میدان عالی‌قاپو: شکل میدان در وضع موجود، مستطیل است. قطر بزرگ آن شمالی-جنوبی و قطر کوچک آن در جهت شرقی- غربی است. شیب میدان نیز از شرق به غرب می‌باشد. در حال حاضر معابر پیرامون سایت نیز به قرار زیر می‌باشد:

- خیابان سی متری به طور شرقی- غربی با میدان ارتباط برقرار می‌کند؛
  - خیابان استاد انور اردبیلی از شمال به میدان و خیابان شیخ صفی از جنوب با میدان ارتباط دارد (تصویر ۲).
- پیاده‌رو عریض و مناسب در حاشیه میدان امکان مکث و حرکت توأم را در فضای آن فراهم آورده و تبدیل به مکانی کرده است که حضور فعالیت‌های غیررسمی را به طرز سیال و پویا پشتیبانی می‌کند. فضای مرکزی میدان نیز دارای سلسله‌مراتب فضایی مناسبی است و فضای کاملاً عمومی در وسط میدان قرار دارد که حضور گسترده مردم را در فضا تقویت می‌کند. از ویژگی‌های بارز میدان، تداوم در لبه‌ها و تناسب فرم میدان با فضای پیرامون آن است. فرم کالبدی نسبتاً مناسبی را دارا می‌باشد که خط آسمان هم در فضای میدان به خوبی رعایت شده بطوریکه ساختمان‌های بلندمرتبه در اطراف میدان جلب توجه نمی‌کند. در جوار میدان عالی‌قاپو عرصه عمومی برای حرکت، مکث، استراحت و مراودات اجتماعی را فراهم آمده است.

تصویر ۲ - فرم میدان و دسترسی میدان عالی‌قاپو

شناخت فضایی: بررسی میدانی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری خاطره جمعی در میدان عالی‌قاپو نشان می‌دهد که فضای میدان بستر مناسبی برای شکل‌گیری خاطره جمعی را فراهم آورده است. این امر ناشی از غلبه حرکت پیاده بر سواره در داخل میدان بوده و همچنین مفصل عبوری پیاده مردم برای ارتباط محلات خود نیز بوده است که در طی روز مورد استفاده قرار گرفته است. عملکرد

ترافیکی میدان به اندازه‌ای حائز اهمیت است. چون که تمامی اقدامات صورت گرفته در میدان، در راستای تأمین مناسب برای دسترسی میدان بوده است و این امر یکی از مشکلات اساسی میدان عالی قاپو بوده است و همچنین کمتر، توجهی به مناسبسازی فضاهای موجود برای مکث و برقراری روابط اجتماعی شده است. البته زیر فضاهای میدان همچون مسجد عالی قاپو، بقعه شیخ صفی، موزه مردم‌شناسی به ترتیب ازلحاظ فضایی دارای وضعیت مناسب‌تری می‌باشند. وضعیت مؤلفه‌های موردنظر در میدان عالی قاپو در جدول ۴ نشان داده شده است. علامت + به معنای وجود و علامت - به معنای عدم وجود مؤلفه موردنظر می‌باشد.

جدول ۴- وضعیت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر خاطره در میدان عالی قاپو

میدان عالی قاپو اردبیل		مؤلفه‌های مورد بررسی		
+	+/-	تجمع پذیری فرم	تجمع پذیری	
	-	نحوه اتصال راهها به میدان		
	+	نوع فعالیت‌های مستقر در بدنه		
	-	دسترسی مناسب به میدان		
	-	امکان حضور گروه‌های گوناگون سنی و جنسی		
	+	آسایش زیستمحیطی		
	+	امکان استفاده افراد دارای ناتوانی‌های جسمی		
	-	نبود موانع دید		
	+	ایستا بودن فضای میدان		
	+	پیوستگی عناصر کالبدی		
-	+	پیوستگی فعالیتی و عملکردی	یکپارچگی	
	+	پیوستگی فضایی		
	-	درک فضا به عنوان یک کلیت		
	+	مرکزیت		
	+	مرز		
	-	محصوریت		
	مؤلفه‌های درون و بیرون			
	+	انعطاف‌پذیری کالبد	انعطاف‌پذیری	
	+	انعطاف‌پذیری عملکرد		
	-	تداوم کالبد		
	+	تداوم عملکرد و فعالیت		
+	+	بناهای یادمانی	شناسایی	
	+	فعالیت‌های یادمانی		
	-	تغییر نامها و اسمی		
	تجزیه و تحلیل عوامل درونی و بیرونی (SWOT) در میدان عالی قاپو اردبیل			
	به منظور تحلیل و بررسی میدان عالی قاپو و ارائه راهکارهایی برای برگرداندن معنای فضایی از جامعه آماری با استفاده فرآیند مصاحبه و همچنین تسلط کامل بر خود منطقه، نقاط ضعف و قوت و فرستها و تهدیدهای منطقه شناسایی و به صورت زیر دسته‌بندی کردیم (مصاحبه با شهردار و متخصصان این امر)، حال که عوامل درونی و بیرونی را مشخص کردیم، نوبت آن رسیده که به هر یک از معیارها ارزش و ضریب خاصی را اختصاص بدهیم تا میزان اثرگذاری عوامل مشخص گردد. این کار از طریق پرسشنامه حاصل می‌شود. عوامل تعیین شده را نوشتہ و از پرسش‌شونده می‌خواهیم به هر یک از عوامل تعیین شده یک ارزش و ضریب تعیین کند. برای تعیین ضریب می‌توانیم از طیف لیکرت استفاده کنیم:			
برای مثال، توانایی میدان عالی قاپو در یادآوری خاطرات گذشته:				
خیلی زیاد ☐		زیاد ☐	متوسط ☐	
خیلی کم ☐		کم ☐		

به منظور تحلیل و بررسی میدان عالی قاپو و ارائه راهکارهایی برای برگرداندن معنای فضایی از جامعه آماری با استفاده فرآیند مصاحبه و همچنین تسلط کامل بر خود منطقه، نقاط ضعف و قوت و فرستها و تهدیدهای منطقه شناسایی و به صورت زیر دسته‌بندی کردیم (مصاحبه با شهردار و متخصصان این امر)، حال که عوامل درونی و بیرونی را مشخص کردیم، نوبت آن رسیده که به هر یک از معیارها ارزش و ضریب خاصی را اختصاص بدهیم تا میزان اثرگذاری عوامل مشخص گردد. این کار از طریق پرسشنامه حاصل می‌شود. عوامل تعیین شده را نوشتہ و از پرسش‌شونده می‌خواهیم به هر یک از عوامل تعیین شده یک ارزش و ضریب تعیین کند. برای تعیین ضریب می‌توانیم از طیف لیکرت استفاده کنیم:

برای مثال، توانایی میدان عالی قاپو در یادآوری خاطرات گذشته:

خیلی زیاد زیاد متوسط خیلی کم کم

جدول ۵- بررسی و تحلیل نقاط قوت ضعف میدان عالی قاپو

تهذیدها	فرصت‌ها	نقاط ضعف	نقاط قوت
- گسترش بناهای فرسوده در صورت عدم بازسازی و نگهداری بناهای.	- توانایی میدان عالی قاپو برای گذران اوقات فراغت.	- ترافیک عبوری سنگین درگذر مربوط به میدان.	- وجود کاربری‌های با سطح عملکردی فرا منطقه‌ای؛
- گسترش بی‌رویه ساخت ساز مسکونی در صورت عدم وجود سیاست مناسب	- نیمکت‌ها و مکان‌هایی برای استراحت.	- کمبود فضاهای مکمل نظیر پارکینگ.	- سهولت دسترسی به خدمات اجتماعی و فرهنگی
- افزایش نواحی متروکه با تمرکز فعالیت‌ها در میدان	- استفاده از وجود بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران.	- عدم طراحی جداره‌ها و محیط میدان عالی قاپو در برخی از بدنه.	- وجود بافت تاریخی و فرهنگی ارزشمند
- افزایش فرسایش سطح معابر در صورت عدم توجه	- تدوین برنامه‌هایی برای بافت‌های فرسوده اطراف میدان.	- بسته بودن مقاومت‌های میدان به دلیل عدم کارایی مناسب کاربری‌ها	- وجود عناصر شاخص و نمادین در میدان
- تخریب آثار باستانی در اثر ورود بیش از حد گردشگران	- ارتقاء و بهبود هویت در بافت مرکزی شهر	- عدم استقبال برای خریداری خودروش ملک در زمین‌های اطراف میدان	- توانایی میدان در تجمع و حضور جمعی مردم برای مراسم.
- ایجاد شکاف تعاملات اجتماعی و اقتصادی با مناطق مرتفع شهر	- نورپردازی برای مناسب میدان در کل ایام به منظور جلب توجه کردن	- کمنگ شدن محلات و عناصر تاریخی در تصویر ذهنی شهروندان.	- قرارگیری بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران.

جدول ۶- تعیین ضریب نهایی عوامل درونی (نقاط قوت) میدان عالی قاپو اردبیل

عامل	ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه
وجود کاربری‌های با سطح عملکردی فرا منطقه‌ای	۰/۳۵۴	۲	۰/۱۷۷	۱۵۸
وجود بافت تاریخی و فرهنگی ارزشمند	۰/۷۰۴	۴	۰/۱۷۶	۱۸۴
وجود عناصر شاخص و نمادین در میدان	۰/۷۱۲	۳	۰/۱۷۸	۱۸۶
قرارگیری بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران	۰/۵۴۹	۳	۰/۱۸۳	۱۹۱
سهولت دسترسی به خدمات اجتماعی و فرهنگی	۰/۲۸۶	۲	۰/۱۴۳	۱۴۹
توانایی میدان در تجمع و حضور جمعی مردم برای مراسم	۰/۶۶۰	۴	۰/۱۶۵	۱۷۲
جمع	۳/۲۶۵		۱	۱۰۴۰

جدول ۷- تعیین ضریب نهایی عوامل درونی (نقاط ضعف) میدان عالی قاپو اردبیل

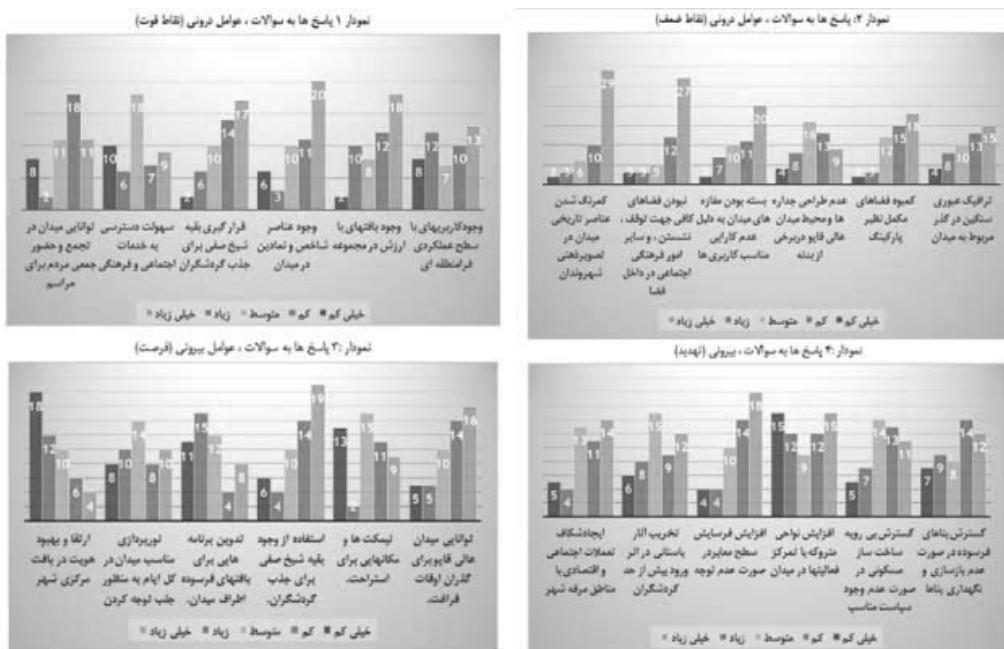
عامل	ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه
ترافیک عبوری سنگین درگذر مربوط به میدان	۰/۶۱۶	۴	۰/۱۵۴	۱۷۷
کمبود فضاهای مکمل نظیر پارکینگ	۰/۵۰۷	۳	۰/۱۶۹	۱۹۴
عدم طراحی جداره‌ها و محیط میدان عالی قاپو در برخی از بدنه	۰/۲۸۸	۲	۰/۱۴۴	۱۶۵
بسته بودن مقاومت‌های میدان به دلیل عدم کارایی مناسب کاربری‌ها	۰/۴۹۸	۳	۰/۱۶۶	۱۹۰
نیوتن فضاهای کافی جهت توقف، نشستن و سایر امور فرهنگی اجتماعی در داخل فضا	۰/۷۲۰	۴	۰/۱۸۰	۲۰۷
کمنگ شدن عناصر تاریخی میدان در تصویر ذهنی شهروندان	۰/۳۶۸	۲	۰/۱۸۴	۲۱۱
جمع	۲/۹۹		۱	۱۱۴۴

جدول ۸- تعیین ضریب نهایی عوامل بیرونی (فرصت) میدان عالی قاپو اردبیل

عامل	ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه
توانایی میدان عالی قاپو برای گذران اوقات فراغت.	۰/۵۸۵	۳	۰/۱۹۵	۱۸۱
نیمکت‌ها و مکان‌هایی برای استراحت.	۰/۳۲۴	۲	۰/۱۶۲	۱۵۱
استفاده از وجود بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران.	۰/۸۴۴	۴	۰/۲۱۱	۱۹۵
تدوین برنامه‌هایی برای بافت‌های فرسوده اطراف میدان.	۰/۴۲۹	۳	۰/۱۴۳	۱۳۳
نورپردازی مناسب میدان در کل ایام به منظور جلب توجه کردن	۰/۳۲۶	۲	۰/۱۶۳	۱۵۲
ارتقا و بهبود هویت در بافت مرکزی شهر	۰/۵۰	۴	۰/۱۲۵	۱۱۶
جمع	۳/۰۰		۱	۹۲۸

جدول ۹- تعیین ضریب نهایی عوامل بیرونی (تهدید) میدان عالی قاپو اردبیل

ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	عامل
۰/۶۴۸	۴	۰/۱۶۲	۱۶۵	گسترش بناهای فرسوده در صورت عدم بازسازی و نگهداری بناها
۰/۳۳۰	۲	۰/۱۶۵	۱۶۸	گسترش بی روحی ساخت ساز مسکونی در صورت عدم وجود سیاست مناسب
۰/۳۳۸	۲	۰/۱۶۹	۱۷۲	افزایش نواحی متروکه با تمرکز فعالیت‌ها در میدان
۰/۳۷۰	۲	۰/۱۸۵	۱۸۸	افزایش فرسایش سطح معاشر در صورت عدم توجه
۰/۴۹۲	۳	۰/۱۶۴	۱۶۳	تخربی آثار باستانی در اثر ورود بیش از حد گردشگران
۰/۳۱۴	۲	۰/۱۵۷	۱۶۰	ایجاد شکاف تعاملات اجتماعی و اقتصادی با مناطق مرتفع شهر
۲/۴۹		۱	۱۰۶	جمع

تصویر ۳- یاسخ به سؤالات

تدوین چشم انداز و اهداف توسعه (پیشنهادها)

- استفاده از وجود و حضور بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران از طریق بهتر کردن و مناسب کردن فضاهای مکمل نظیر پارکینگ؛
  - تدوین برنامه‌هایی برای میدان بهمنظور جلوگیری از فرسودگی؛
  - ارتقا و بهبود هویت بافت میدان بهمنظور جلوگیری از کمرنگ شدن عناصر تاریخی میدان در تصویر ذهنی شهروندان؛
  - حفاظت، مرمت و برجسته‌نمایی اینیه ارزشمند تاریخی از طریق نورپردازی و علائم محیطی در صحن میدان (تصویر ۳)؛
  - ضمن ساماندهی و مرمت بنایهای تاریخی، از ورود بیش از حد گردشگران جلوگیری کرده و گردشگران بین مناطق مختلف توزیع شود.
  - راهکارهایی برای ترافیک عبوری میدان بهمنظور عدم فرسایش معابر و آثار باستانی محدوده؛
  - ارتقاء کیفیت کالبدی و ایجاد هویت یکپارچه از طریق طراحی و به کارگیری عناصر هماهنگ (کفسازی، جداره سازی، علائم محیطی و ...) در طول گذرهای ارگانیک تاریخی میدان؛
  - طراحی جداره میدان عالی قاپو نورپردازی مناسب بهمنظور جلب توجه کردن و مناسب کردن محیط برای حضور مردم؛
  - مکان‌یابی، طراحی و پیشنهاد عناصر و علائم مناسب گرافیکی برای محیط میدان (کتبیه‌های معرق، لوگوهای محلات تاریخی، تابلوهای راهنمای و ...).
  - پیشنهاد کاربری‌های رستوران، پذیرایی، کافه‌ها و کاربری‌های سرزنده در جهت ارتقای حضور شهروندان در میدان (تصویر ۴)؛

تصویر ۴- پیشنهاد نورپردازی مناسب (میدان عالی قابو)

تصویر ۵- پیشنهاد کاربری فعال (میدان عالی قابو)

- حفاظت از آئین‌ها، برگزاری مراسم‌ها و نمایش‌های خیابانی بر پایه آئین‌های محلی در فضای اصلی میدان عالی قابو؛
- استفاده از هنرهای همگانی (نقاشی‌های دیواری، مجسمه‌ها و ...) مناسب با بافت تاریخی در میدان با تأکید بر بازنمایی آئین‌ها و خاطرات جمعی شهروندان؛

- به کارگیری آثار هنری هنرمندان بومی منطقه در ارتقای کیفیت فضاهای همگانی میدان؛

- تلفیق پارک و میدان: در حال حاضر حتی در عالی‌ترین شهرهای جهان، فضای پارک‌ها به اندازه کافی متنوع نیستند. می‌توان خصوصیات و ویژگی‌های یک میدان را با ویژگی‌های هنری، تفریحی و... پارک تلفیق کرد و نوع خاصی از میدان را طراحی و اجرا کرد.

- ارائه فرآخوان به منظور ایده‌های مناسب به منظور طراحی نگارخانه و دروازه تخریب شده قدیمی میدان عالی قابو که از زمینه‌های هویتی میدان خواهد بود.

- ساماندهی میدان عالی قابو از طریق افزایش و ارتقاء فضاهایی برای نشستن و گذران اوقات فراغت با ایجاد محل‌هایی با سایه‌بان‌ها و نیمکت‌های زیبا و مناسب با بافت تاریخی میدان (تصویر ۶):